

Foto: Roy Boersma

Op 4 mei 2020 opende Anne van den Dool de Delftse Dodenherdenking met een gedicht over haar Indische grootvader.

De vragen die onbeantwoord bleven

In 2020 publiceerde Anne van den Dool haar tweede roman *Vluchthaven*. Laurie Slegtenhorst spreekt met haar over haar boek, familiegeschiedenis en de Nederlandse herdenkingscultuur van de Tweede Wereldoorlog.

door Laurie Slegtenhorst

In de eenentwintigste eeuw is de derde generatie aan het woord om te reflecteren op het verleden van de Tweede Wereldoorlog en de getuigenissen van overlevenden. Zo ook auteur en cultureel journalist Anne van den Dool. In haar nieuwste boek *Vluchthaven* beschrijft zij het rouwproces van het fictieve personage Hannah om haar Indische stiefopa. Na zijn overlijden bezint Hannah zich op de relatie tussen haar oma en stiefopa en haar eigen band met haar opa: waarom wist ze niets over zijn kampervaringen in Nederlands-Indië? Kende ze hem wel echt? Om dichterbij haar opa te komen besluit Hannah om een reis te maken naar zijn geboorteland, het huidige Indonesië, om zijn as uit te strooien.

De reis wordt een teleurstelling. Ze heeft het gevoel dat er juist steeds meer afstand wordt gecreëerd tussen zijn verleden en de man die zij kende als haar opa. Door de

lokale bevolking wordt zij behandeld als alle andere westerse backpackers, waardoor zij nog meer beseft dat zij geen bloedband had met haar opa.

Daarnaast lukt het Hannah niet om de toeristische blik en sensatie van de andere backpackers over te nemen en te genieten van de cultuur, de bezienswaardigheden en het eten. Waarom heeft zij niet hetzelfde bijzondere gevoel als de andere toeristen?

Anne van den Dool verweeft haar eigen familiegeschiedenis door deze roman, want net als de fictieve Hannah heeft haar Indische stiefopa in een Japans interneringskamp gezeten ten tijde van de Japanse bezetting. Hij overleed eind 1945. Hoe reflecteert Anne op de geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog en haar familiegeschiedenis daarbinnen?

Net als Anne maak ook ik deel uit van de derde generatie en had ik een bijzondere band met mijn opa door zijn omgang met het verleden. Zijn broer sneuvelde in de meidagen van 1940 op de Grebbeberg. Door dit verdriet heeft de oorlog altijd een grote invloed gehad op de rest van mijn opa's leven - iets wat hij vooral met mij deelde tijdens de herdenking op 4 mei. Reden genoeg om Anne te interviewen over haar boek en hoe zij en haar familie omgingen met het verleden van haar stiefopa. Zoals tegenwoordig gangbaar is door de corona-crisis spreken we elkaar via Zoom.

De vragen die onbeantwoord bleven

We beginnen het gesprek over de bijzondere band die Anne had met haar stiefopa. De oma van Anne was voor haar geboorte getrouwd met haar Indische stiefopa. Voor Anne was hij dus, van vaderskant, de enige opa die zij heeft gekend. Ze vertelt enthousiast over de sterke verbondenheid die zij met hem voelde tijdens zijn leven. Na zijn overlijden wilde ze daarom spreken op zijn uitvaart. In voorbereiding op de toespraak dook ze in het verleden van haar opa. Ze vond verschillende artikelen over zijn kampervaringen en daardoor begon ze te twifelen of ze haar opa wel zo goed kende als ze altijd had gedacht. Door het lezen van de artikelen realiseerde zij zich dat zij eigenlijk niet echt wist wat haar opa in het Japanse interneringskamp had meegemaakt. 'Je weet bepaalde dingen over je familie, dingen die nooit worden uitgesproken maar die wel altijd aanwezig zijn, zoals het kampverleden van mijn opa,' zegt ze.

Als een kind weinig aanknopingspunten heeft, maakt dat het lastig om verder te zoeken

Ze zag bijvoorbeeld wel in de schilderijen die hij maakte en in zijn omgang met andere mensen hoe getekend hij was door het kamp, maar dit werd niet uitgesproken. Dit zorgde ervoor dat Anne, net als Hannah in de roman, na de dood van haar opa heel veel vragen had over zijn verleden en in het bijzonder over wat hij tijdens de Tweede Wereldoorlog had meegemaakt in het kamp. Anne vertelt dat er in het onderwijs weinig aandacht wordt geschon-

ken aan de oorlog in Zuidoost-Azië. Dit belemmerde Anne om verder te vragen naar het verleden van haar opa of onderzoek te doen, want 'als een kind weinig aanknopingspunten heeft, maakt dat het lastig om verder te zoeken'.

Vluchthaven is de neerslag van Annes zoektocht naar de onderwerpen die nooit werden uitgesproken in de familie, en naar antwoorden op de vragen die zij nooit gesteld heeft aan haar opa toen hij nog leefde. Anne vertelt dat als haar opa al iets over het verleden zei, dit meestal in abstracte bewoordingen was. Alleen het woord 'kamp' werd expliciet genoemd. Of het ging over zijn moeder en haar sterke verbondenheid met het geloof, iets dat hij ook bewonderde in Annes oma. Hij ging echter nooit dieper in op zijn eigen

ervaringen, waardoor Anne niet echt wist wat haar opa zelf had gezien tijdens de oorlog en hoe het voor hem was om een nieuw bestaan op te bouwen in Nederland.

Net als Anne heb ik ook dit gevoel over mijn familiegeschiedenis en over de vraag wat mijn opa voelde toen hij hoorde dat zijn broer was gesneuveld en wat er daarna met hem gebeurde. *Vluchthaven* geeft een goed inzicht over de omgang van de derde generatie met het oorlogsverleden en de vragen die onbeantwoord bleven. Zoals Anne zegt: 'Als je geen vragen meer kán stellen, dan wil je ze juist stellen', voornamelijk over deze verborgen dingen.

Vanuit mijn eigen werkervaring met overlevenden heb ik gemerkt dat veel jongeren uit de derde generatie de mogelijkheid hebben (gehad) om vragen te stellen aan hun grootouders en andere overlevenden over de oorlog en zij hier ook voor open stonden. Toch ging dit vaak gepaard met een zekere mate van abstractie - ze gingen niet echt in op hun echte ervaringen en gevoelens. Ook Anne had het gevoel dat 'de grootste trauma's van haar opa verborgen blijven en niet aan de oppervlakte komen'.

4 mei en 15 augustus

Ten slotte was ik benieuwd welke betekenis de herdenkingen op 4 mei en 15 augustus voor haar en haar familie hadden tijdens het leven van haar opa en na zijn dood. Door het zwijgen over de oorlog verbond Anne de Nationale Dodenherdenking op 4 mei ook niet direct aan haar eigen familie en wist ze lange tijd eigenlijk niet heel

Anne van den Dool

goed wie ze herdacht tijdens de twee minuten stilte. De herdenking op 15 augustus, de nationale herdenking van alle slachtoffers van de Japanse bezetting van voormalig Nederlands-Indië, stond helemaal ver weg van haar. Dit veranderde na het overlijden van haar opa. Toen pas kregen deze herdenkingen echt betekenis voor haar en besepte ze wat voor impact de oorlog op het leven van haar opa heeft gehad. Bovendien begreep ze toen pas van haar oma dat deze dagen heel beladen waren voor haar opa.

Door de verbinding met de familiegeschiedenis komen beide herdenkingsdagen voor Anne nu veel dichterbij en voelt ze het belang om haar opa op beide data te herdenken. Wel realiseert ze zich dat er nog altijd niet veel aandacht is voor 15 augustus en dat maar weinig Nederlanders stilstaan bij deze dag. Ze vertelt dat ze vorig jaar betrokken was bij de 4-mei herdenking in Delft door een gedicht voor te lezen. Deze herdenking vond deels plaats bij het Indië-monument, waar 4 mei en 15 augustus op hetzelfde moment herdacht werden. Een voorbijganger

gaf emotioneel aan dat ze het hier niet mee eens was. 'Hierdoor realiseerde ik mij nog meer dat 15 augustus voor veel mensen belangrijk is en dat er meer aandacht voor 15 augustus moet komen en voor wat er in Nederlands-Indië is gebeurd. Veel mensen weten er niets over.'

Gelukkig zijn er steeds meer campagnes om 15 augustus zichtbaarder te maken, bijvoorbeeld door het dragen van een Melati-speld en door de aanwezigheid van bekende Nederlanders bij de herdenking, zoals Loïs Lane-zangeres Monique Klemann. Ook is er steeds meer het besef dat het belangrijk is om de getuigenissen van deze overlevenden te waarborgen voor komende generaties. *Vluchthaven* is een mooi voorbeeld van deze zoektocht. Ondanks de onbeantwoorde vragen van Hannah en Anne, krijgt het verhaal van 'hun' opa op deze manier wel een plek in onze herinnering.

Laurie Slegtenhorst - Beleidsadviseur educatie en zorg bij de BAR-organisatie